

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра теорії і методики початкової освіти

На правах рукопису

РАЩУК ОКСАНА ЮРІЇВНА

**ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ У ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ НАВЧАННЯ**

Спеціальність 013 Початкова освіта

Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

Пріма Дмитро

Анатолійович,

доктор педагогічних наук,

професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 5

засідання кафедри

теорії і методики початкової освіти

від 12 листопада 2024 р.

Завідувач кафедри

_____ д.п.н., проф. Пріма Р.М

ЛУЦЬК – 2024

АНОТАЦІЯ

Ращук О.Ю. Формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання.

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 013 Початкова освіта, Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024.

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичний аналіз проблеми формування пізнавальної активності молодших школярів як наукової проблеми, уточнено зміст ключових понять дослідження («пізнавальна діяльність», «пізнавальна активність», «дистанційне навчання»); обґрунтовано й апробовано методика формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання; розкрито сутність і специфіку формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання; *подальшого розвитку набули* ефективні форми і методи дистанційного навчання, діагностувальні методики оцінки рівня сформованості пізнавальної активності молодших школярів.

Ключові слова: активність, дистанційне навчання, методика, молодший школяр, пізнавальна активність, пізнавальна діяльність, формування.

Rashchuk O.Yu. Formation of cognitive activity of younger schoolchildren in the distance learning format.

The work for a Master's degree in specialty 013 Primary education. Lesya Ukrainka Volyn National University. Lutsk, 2024.

In the qualification work, a theoretical analysis of the problem of forming the cognitive activity of younger schoolchildren as a scientific problem was carried out, the content of the key concepts of the research ("cognitive activity", "cognitive activity", "distance learning" was clarified); the method of forming the cognitive activity of junior high school students in the distance learning format is substantiated and tested; the essence and specifics of the formation of cognitive activity of younger schoolchildren in the distance learning format are revealed; effective forms and methods of distance learning, diagnostic methods of assessing the level of formation of cognitive activity of younger schoolchildren have acquired further development.

Key words: activity, distance learning, method, junior high school student, cognitive activity, cognitive activity, formation.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ НАВЧАННЯ	8
1.1. Формування пізнавальної активності молодших школярів як наукова проблема	8
1.2. Сутність і специфіка формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання	17
1.3. Ефективні формати дистанційного навчання	23
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ НАВЧАННЯ	28
2.1. Стан сформованості пізнавальної активності молодших школярів у форматах «онлайн / офлайн»	28
2.2. Обґрунтування й апробація методики формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання	35
2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження	40
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53
ДОДАТКИ	59

ВСТУП

В умовах сьогодення актуалізуються цілі, принципи і пріоритети розбудови освіти, декларовані Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, щодо створення умов для розвитку та самореалізації кожної особистості, формування покоління, здатного навчатися упродовж життя. Державним стандартом початкової освіти та концепцією Нової української школи пріоритетним є формування у здобувачів початкової школи потреби і здатності до самостійного набуття знань, бажання вчитися, безперервність освіти та самовизначення. З таких позицій винятково важливим стає питання формування пізнавальної активності молодших школярів як чинника ефективності освітнього процесу.

Реалії воєнного стану спричиняють нові підходи щодо організації освітнього процесу у закладах освіти загалом, і початковій школі зокрема, пошуку нових форматів навчання, серед яких інтенсивно розвивається дистанційна освіта як засіб оперативної взаємодії між учителем і школярем, що знаходяться поза аудиторією. Відтак, змінюється сама парадигма освіти, що актуалізує методи активного пізнання, самоосвіту, дистанційні освітні програми.

У площині наукового пошуку становлять інтерес роботи, де розробляються проблеми активізації пізнавальної діяльності школярів (С. Алексієнко, Д. Годовікова, Т. Зубкова, М. Лісіна, Г. Стадник та ін.); концептуальні, науково-педагогічні засади дистанційного навчання (О. Андрєєв, Г. Козлакова, І. Козубовська, В. Кухаренко, В. Олійник, Є. Полат, В. Рибалка, Н. Сиротенко, П. Стефаненко та ін.); дистанційне навчання з використанням інформаційних технологій (В. Биков, Р. Гуревич, М. Жалдак, Ю. Жук, М. Кадемія, Д. Опеншоу, Н. Тверезовська та ін.). За твердженням учених (К. Щербакова, Г. Щукіна та ін.), молодшим школярам властиве індивідуальне зростання пізнавальної активності, а цілеспрямована робота з формування пізнавальної активності сприяє

всебічному розвитку молодших школярів (В. Кузьменко, С. Ладивір, Г. Ляміна, В. Пінчук, Л. Буркова, В. Гаврилива, Н. Дметерко, З. Друзь, Г. Сирота та ін.).

Попри певну опрацьованість порушеної проблеми особливості пізнавальної діяльності молодших школярів за умови дистанційної форми навчання ще отримали комплексного вивчення і висвітлення. Отже, актуальність означеної проблеми, її теоретична і методична нерозробленість визначили вибір теми кваліфікаційного дослідження: **«Формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання».**

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й апробувати методику формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми формування пізнавальної активності молодших школярів як наукової проблеми; уточнити зміст ключових понять дослідження.

2. Розкрити сутність і специфіку формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання, ефективні формати дистанційного навчання.

3. Виявити стан сформованості пізнавальної активності молодших школярів у форматах «онлайн / офлайн».

4. Обґрунтувати й апробувати методику формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання.

Об'єкт дослідження: процес пізнавальної діяльності молодших школярів.

Предмет дослідження: методика формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз психолого-педагогічної літератури, узагальнення, синтез, систематизація наукової інформації; *емпіричні* – спостереження, індивідуальна бесіда, діагностувальні методики оцінки рівня сформованості пізнавальної активності молодших школярів, констатувальний та формувальний експеримент; *обробки та інтерпретації результатів* – для кількісної й якісної інтерпретації та узагальнення даних дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідницько-експериментальна робота проходила на базі Милянєвичівської філії опорного закладу «Луківський ліцей № 4».

Елементи наукової новизни та теоретична значущість дослідження полягають в теоретичному *обґрунтуванні* й *апробуванні* методики формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання; *уточненні* понять «пізнавальна діяльність», «пізнавальна активність», «дистанційне навчання»; *розкритті* сутності і специфіки формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання; *подальшого розвитку* набули ефективні форми і методи дистанційного навчання, діагностувальні методики оцінки рівня сформованості пізнавальної активності молодших школярів.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю їх використання вчителями початкової школи, методистами, здобувачами педагогічних закладів вищої освіти з метою формування пізнавальної активності молодших школярів в умовах дистанційного навчання, а також для розробки дидактичних матеріалів.

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалася через публікацію тез «Формування пізнавальної активності молодших школярів як наукова проблема» у збірнику «Педагогічний поступ» (Матеріали IV Всеукраїнського круглого столу, 25 жовтня 2024 р., м. Луцьк); під час виступу перед педагогічним колективом базової школи;

попереднього захисту на засіданні кафедри теорії і методики початкової освіти ВНУ ім. Лесі Українки (протокол № 5 від 12.11.2024 р.).

Структура й обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (60 найменувань), 2 додатків і становить 62 сторінки друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ НАВЧАННЯ

1.1. Формування пізнавальної активності молодших школярів як наукова проблема

В умовах сьогодення підвищення якості знань молодших школярів та стимулювання їх активності у навчанні є важливим завданням удосконалення освітнього процесу.

Різні аспекти формування і розвитку пізнавальної активності досліджували педагоги та психологи: І. Антонова, С. Богданова, І. Вікторенко, Н. Гродська, Г. Коберник, С. Козачук, В. Моляко, В. Лозова, О. Савченко, О. Скрипченко, Л. Чосік, Л. Шелестова та інші.

Для розкриття сутності поняття «пізнавальна активність» вважаємо за необхідне, передусім, розглянути його смислотвірне поняття – «активність». Активний – лат. *activus* – діяльний, енергійний. Активність – посилена діяльність, діяльнісний стан.

Аналіз робіт психологів дозволив виявити, що поряд із поняттям «активність» вживають щонайменше чотири додаткових визначення: «психічна активність», «розумова активність», «інтелектуальна активність», «пізнавальна активність». Визначення цих термінів схожі, але мають відмінності, вони тісно пов'язані з інтелектом та його розвитком протягом людського життя [4].

Звертаємо увагу на те, що у психолого-педагогічній науці немає уніфікованого визначення поняття «пізнавальна активність».

Проведений аналіз літературних джерел дозволив охарактеризувати означене поняття у площині різних наукових позицій та ілюстративно представити в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Зміст поняття «пізнавальна активність»

Визначення поняття «пізнавальна активність»	Автори
Пізнавальна активність – це стійкий інтерес до постановки логічних завдань	І. Антонова [2]
Пізнавальна активність, або допитливість – це прагнення отримати знання про явища оточуючого світу. Пізнавальна активність – це і пізнавальна потреба, і збуджувана нею пізнавальна діяльність	С. Ладивір [17, с. 66].
Пізнавальна активність – діяльнісно-творчий стан особистості; характерологічна риса особистості, яка формується на основі внутрішньої потреби, пізнавального інтересу та реалізується в певному виді навчальної діяльності	Л. Терлецька [54]

Конструктивною вважаємо наукову позицію К. Сачави [45] щодо ґрунтового аналізу наявних у психолого-педагогічній літературі визначень, тезово окреслюючи основні положення, якими оперують вчені через виокремлення таких характеристик цього наукового феномену:

- невід’ємна умова пізнавальної діяльності суб’єкта, виявляється у процесі її перетворювальної діяльності й передбачає ставлення суб’єкта до оточуючих явищ і предметів;
- психічний стан, який виявляється в бажанні розв’язувати інтелектуальні завдання;
- готовність і прагнення до енергійного оволодіння знаннями;
- діяльний стан учня, який характеризується прагненням до навчання,

розумовою напругою і виявом вольових зусиль у процесі оволодіння знаннями;

- ставленням учня до змісту та характеру діяльності, його прагнення мобілізувати свої морально-вольові зусилля для досягнення навчально-пізнавальних цілей;

- особистісне утворення, яке виражає індивідуальний відгук на процес пізнання, живу участь, розумово-емоційну чуйність учня в пізнавальному процесі;

- найважливіша рису характеру, якість особистості, що виявляється в енергійності, ініціативній діяльності, у праці, навчанні, суспільному житті, у різноманітних видах творчості, у грі тощо;

- стан готовності особистості до пізнавальної діяльності, той стан, що передуює діяльності й породжує її розумову активність як потребу в розумовій діяльності та інтелектуальну як потребу мислити, а не взагалі когнітивну діяльність;

- якість особистості, яка спрямовує пізнавальні потреби на всіх етапах життя людини і у різних видах діяльності: грі, навчанні, праці;

- стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності;

- мобілізація інтелектуальних, морально-вольових сил на досягнення конкретної мети навчання, прояв самостійності, ініціативи, творчості у процесі діяльності

- стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності, а також знаходить вияв у якості пізнавальної діяльності.

У наукових розвідках, де вивчаються особливості процесу пізнання, наголошується, що цей процес відбувається у найрізноманітніших доступних молодшим школярам видах діяльності, як-от:

- у спілкуванні з дорослими та однолітками;
- предметній діяльності;
- грі;
- навчанні, а саме: з різних предметів (В. Котирло, С. Ладивір), з математики (К. Щербакова), слухання художніх текстів (Г. Кудріна), праці (Г. Марочко), «Я досліджую світ» та інших;
- у процесі розв'язання пізнавальних завдань (Л. Венгер);
- під час екскурсій та вивчення сезонних явищ природи (Л. Буркова);
- при організації елементарної пошукової діяльності (Л. Маневцева) та експериментування;
- у вирішенні нестандартних, проблемних, випереджаючих, творчих завдань та інтелектуальних ігор (С. Ян) [14].

За твердженням психологів (Г.Люблінська, В. Юркевич), активність молодших школярів ще не вирізняється цілеспрямованістю пізнання в окремій галузі, позаяк їх цікавить усе, що оточує, вони характеризуються всеосяжною активністю у пізнавальній діяльності, винятковою допитливістю (від «Що це таке?» до «Хочу все знати!»). Саме така властивість значною мірою відрізняє пізнавальні інтереси молодшого школяра від відповідних інтересів дітей більш старшого віку.

Таким чином, можемо узагальнити, що у процесі пізнання здобувач початкової школи є повноцінною особистістю, здатною до визначення своєї активності, творчості у діяльності, реалізації власної волі, інтересів та потреб.

Зауважимо, пізнавальна активність, спричинена пізнавальними інтересами, засновує пізнавальні здібності молодшого школяра, розвиток яких є необхідною умовою формування творчого мислення. До того ж, усі зазначені особливості пізнавальної активності молодших школярів знаходяться на рівні становлення, а в подальшому стають підґрунтям для розвитку пізнавальної діяльності [39].

Проведений аналіз психолого-педагогічних джерел послугував підставою для виділення таких особливостей розвитку пізнавальної активності молодших школярів:

- пізнавальна активність виявляється з народження та інтенсивно розвивається впродовж усього навчання в школі, забезпечуючи набуття молодшим школярем різноманітного досвіду пізнання оточуючого;
- вона позначається у різних видах діяльності, здебільшого, не характеризується цілеспрямованістю пізнання в окремій галузі, оскільки молодшого школяра цікавить усе, що його оточує;
- пізнавальна активність молодших школярів виразно відбивається у постійних запитаннях, розмірковуванні, порівнюванні, експериментуванні, постановці та вирішенні найрізноманітніших учнівських проблем, спрямованих на більш глибоке пізнання молодшим школярем оточуючих предметів та явищ;
- молодші школярі виявляють пізнавальний інтерес на рівні цікавості та абсолютної допитливості.

Зауважимо, пізнавальний інтерес є ваговою складовою пізнавальної активності й підвищується з накопиченням молодшим школярем досвіду пізнавальної діяльності, набуваючи в подальшому стійкості. При цьому інтерес здобувачів початкової школи безпосередньо залежить від знань, якими вони володіють, а також від способів, якими вчитель передає їй нові знання. У процесі формування у молодшого школяра пізнавального ставлення до довкілля чітко простежується єдність інтелектуального та емоційного (як домінуючого) ставлення до предметів, явищ дійсності. Молодші школярі у процесі навчання проявляють емоції, які демонструють їх інтерес до цього процесу, бажання пізнати нове, захопленість тощо [38].

Молодший школяр вирізняється своїм правом на несхожість, власними поглядами, індивідуальними захопленнями, інтересами,

рисами характеру, стилю та інше. А відтак, обов'язковим є врахування вчителем початкових класів індивідуальних проявів особистості молодших школярів у пізнавальній діяльності.

Отже, узагальнюючи вище сказане можна зробити висновок, що більшість дослідників поняття «пізнавальна активність» пов'язують із розглядом діяльності, в якій, пізнаючи навколишній світ, здобувач початкової школи як активний суб'єкт прагне засвідчити свою самостійність, індивідуальність, спрямувати енергію, волю, дії на досягнення позитивного результату.

Існує думка, що пізнавальна активність сприяє інтелектуальному розвитку дитини, що передбачає не тільки потребу у вирішенні завдань пізнавального характеру, але й необхідність практичного застосування отриманих знань.

У площині порушеної проблеми важливим є те, що пізнавальна активність не дозволяє молодшому школяреві пасивно «топцюватися» на місці, бути залежним, чекати, поки хтось допоможе, підкаже, вирішить за нього. Вона «підштовхує» дитину до певних самостійних дій: запитати, віднайти певну інформацію, прочитати, написати, зробити.

Недаремно активні школярі відзначаються і більшою самостійністю як у розв'язанні навчальних завдань, так і у життєвих ситуаціях. Успішність молодшого школяра в його навчальній діяльності також багато в чому залежить від їхньої пізнавальної активності, позаяк учні, що мають достатньо високий рівень розвитку пізнавальної активності, прагнуть до знань, і, здебільшого, гарно навчаються.

Ми підтримуємо визначення сутності пізнавальної активності, сформульоване В. Лозовою, згідно з яким пізнавальна активність характеризується як риса особистості, що виявляється у її ставленні до пізнавальної діяльності, яка передбачає стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального

досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності, а також знаходить вияв у якості пізнавальної діяльності.

Таким чином, пізнавальна активність є першорядною умовою формування в молодших школярів потреби в знаннях, оволодіння вміннями інтелектуальної діяльності, самостійності, забезпечення глибини і міцності знань.

Щодо рівнів активності молодших школярів, то заслуговує на увагу позиція Т. Кондратенко, С. Ладивір, згідно з якою визначаються, зокрема, три рівні їхньої активності, що вагомо й глибинно характеризують виокремлені груп:

- *високий* – такі здобувачі початкової школи завжди активні, ініціативні у відповідях та спілкуванні, допитливі, всякчас уважні, дотримуються вказівок, правильно виконують завдання, проявляють готовність долати труднощі, ведуть активний пошук рішення, легко контактують з учителями й однолітками, вміють вирішувати конфлікти;
- *середній* – молодші школярі відповідають тільки на прохання вчителя; слухають пояснення дорослого, але самі не звертаються за допомогою, потребують повторення, вказівок та контролю за ходом діяльності; відволікаються, наслідують інших, завдання виконують за умови додаткового стимулювання; роблять спроби долати труднощі, але у випадку невдачі відступають; у спілкуванні надають перевагу знайомим учням, підкоряються ініціативі іншого, проявляючи конформність;
- *низький* – такі здобувачі початкової школи пасивні, можуть працювати тільки за умови персонального звертання та постійної допомоги вчителя, байдужі, без спеціальної підтримки не починають діяльність, не працюють без взірця, за найменшого утруднення звертаються за допомогою чи відмовляються від діяльності; включаються у спільну діяльність за запрошенням, але не вміють підтримувати стосунки, часто конфліктують [38].

У контексті аналізу наукових досліджень, здійснених у площині порушеної проблеми, з урахуванням особливостей пізнавальної активності молодших школярів, її формування у молодшому шкільному віці, нами сформульовані критерії, показники та рівні (репродуктивно-наслідувальний, конструктивно-виконавчий, творчий) сформованості пізнавальної активності молодших школярів (табл. 1.2).

Схарактеризуємо визначені рівні пізнавальної активності молодших школярів.

I (Творчий рівень) притаманний молодшим школярам зі стійким інтересом і прагненням до творчої пізнавальної діяльності, сформованою здатністю до відповідного аналізу нового матеріалу, встановлення структурно-функціональних, причинних, просторових зв'язків; творчого застосування знань у своїй практичній діяльності, порушуючи шаблони,

Таблиця 1.2

Критерії, показники та рівні сформованості пізнавальної активності молодших школярів

Рівні	Критерії та показники сформованості пізнавальної активності				
	Інтерес	Ініціатива	Самостійність	Оригінальність	Пізнавальна орієнтація
<i>Репродуктивно-наслідувальний</i>	Пізнавальна пасивність, відсутність інтересу до пізнавальної діяльності	Виявлення бажання включитися у Пізнавальну діяльність	Не можуть працювати самостійно; виконують завдання із постійною покроковою	Не виявляють	Мають вузьке коло знань про навколишні предмети, природу, людей та себе
<i>Конструктивно-виконавчий</i>	Досить стійкий вибірковий інтерес до пізнавальної діяльності	Дії, спрямовані на досягнення позитивного результату пізнання	Достатній рівень незалежності від інших, наполегливість у досягненні мети.	Проявляють у певних видах діяльності, деяких мають інтерес	Добре орієнтуються у вивченому матеріалі, використовують знання у практичній діяльності

<i>Творчий</i>	Стійкий інтерес і прагнення до творчої пізнавальної діяльності	Активні, енергійні дії, спрямовані на пошук оригінальних ідей	Високий рівень незалежності від інших, наполегливість у досягненні мети	Знаходять нестандартні ідеї, творчо підходять до вирішення різноманітних завдань	Уміють аналізувати, встановлювати зв'язки
----------------	--	---	---	--	---

звичні зв'язки між предметами та явищами. Пізнавальну діяльність цих молодших школярів визначають як пошукову, якій властиві відповідні пізнавальні емоції (здивованість, подив, захопленість, радість та інші). Таким здобувачам початкової школи характерний прояв високого рівня самостійності, наполегливості у досягненні мети, пошук оригінальних ідей.

II (Конструктивно-виконавчий) рівень – молодші школярі цього рівня характеризуються досить стійким прагненням до пізнавальної діяльності у індивідуальній і колективній формах. Вони мають добре розвинену пізнавальну сферу, виявляють самостійність при виконанні завдань різного типу, добре орієнтуються у вивченому матеріалі та непогано засвоюють новий, що потім виявляється у різних видах діяльності; демонструють переважно позитивні емоції у процесі пізнання, під час невдач реагують адекватно, намагаючись виправити помилку. У цих школярів можна спостерігати прояви оригінальності у певних видах діяльності, що їм подобається.

III (Репродуктивно-наслідувальний) рівень – властивий молодшим школярам із пізнавальною пасивністю, відсутністю інтересу до пізнавальної діяльності, недостатньою сформованістю пізнавальних умінь. Такі здобувачі надають перевагу іншим видам діяльності (ігровій, конструктивній, зображувальній та іншим), ніж пізнавальній. У навчанні несамотійні, виконують завдання лише із покроковою допомогою та контролем з боку вчителя; мають вузьке коло знань про навколишні

предмети, природу, людей, себе; не можуть добирати матеріал для самостійної діяльності; відчують труднощі у встановленні зв'язків між предметами та явищами. Для учнів з цим рівнем пізнавальної активності характерними є крайні пороги емоційності: вони або дуже замкнуті, неконтактні, неемоційні, або, навпаки, непосидючі, часто порушують загальну дисципліну, їм важко зосередитися на тому матеріалі, який вивчається [14].

Отже, під пізнавальною активністю молодших школярів розуміється така якість особистості, яка формується і розвивається на основі пізнавальної потреби у різних видах діяльності, забезпечує формування цілісного уявлення про оточуючий світ, характеризується наявною пізнавальною орієнтацією, ініціативою, самостійністю молодшого школяра, інтересом та оригінальністю.

Найбільш загальними показниками пізнавальної активності дитини є: 1) зосередженість, концентрація уваги на даній діяльності; 2) ініціативність, прагнення дізнатися більше, взяти участь у дискусії; 3) позитивні емоційні переживання у процесі подолання труднощів у діяльності; 4) емоційні прояви (зацікавлені міміка і жести).

Пізнавальна активність дітей визначається як споріднена з допитливістю, в якій також відбивається потреба у нових знаннях та їх цілеспрямований пошук. Пізнавальна активність – це діяльний стан особистості, яка характеризується прагненням до навчання, розумової напруги і прояву вольових зусиль в процесі оволодіння знаннями.

1.2. Сутність і специфіка формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання

Дистанційний формат навчання є однією з нових реальностей

сучасної освіти. Дистанційна освіта – це комплекс освітніх послуг, які надаються населенню за допомогою спеціального інформаційного освітнього середовища, що базується на засобах обміну навчальною інформацією на відстані [25].

Дистанційний формат навчання є продуктивною формою навчання, за якої використовуються традиційні та специфічні методи, засоби і форми навчання, засновані на комп'ютерних та телекомунікаційних технологіях. Дистанційна форма навчання передбачає вільний доступ до інтернету, технічне забезпечення (комп'ютер, принтер, смартфон, планшет тощо) в усіх учасників освітнього процесу. Важливим є те, щоб учителі володіли новітніми технологіями дистанційного навчання. В основу цього виду освіти покладено засоби дистанційного навчання із спеціально розробленими інформаційними технологіями, навчальними ресурсами.

Метою дистанційного формату навчання є організація освітнього процесу шляхом застосування у навчанні в різних формах сучасних інформаційно-комунікаційних технологій за освітніми рівнями згідно з державними стандартами освіти в умовах віддаленості один від одного його учасників.

Завданням дистанційного навчання є забезпечення можливості реалізації конституційного права на здобуття освіти, реалізувати право осіб на якісну та доступну освіту відповідно до їхніх здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей та досвіду, стану здоров'я, місця проживання, інших ознак і обставин, у тому числі тих, які об'єктивно унеможливають відвідування закладів освіти [33].

Заслуговує на увагу позиція О. Муковіз, згідно з якою виділяються такі характерні риси дистанційного навчання:

1. *Гнучкість*: учні за системою дистанційної освіти в основному не відвідують регулярних занять, а працюють у зручний

для себе час, або за розкладом занять, в зручному місці і в зручному темпі.

2. *Поетапність*: в основу програм дистанційної освіти покладено принцип поетапного вивчення дисципліни.

3. *Нова роль учителя*: на нього покладаються такі функції, як координування пізнавального процесу, коректування курсу, що викладається, консультування при складанні індивідуального навчального плану, керівництво навчальними проєктами та ін.

4. *Спеціалізований контроль якості освіти*: як форми контролю в дистанційній освіті використовуються дистанційно організовані іспити, співбесіди, проєктні роботи, екстернат, комп'ютерні інтелектуальні тестуючі системи. Слід особливо підкреслити, що рішення проблеми контролю якості дистанційної освіти, її відповідності освітнім стандартам має принципове значення для успіху всієї системи освіти.

5. *Використання спеціалізованих технологій і засобів навчання*: технологія дистанційного навчання – це сукупність методів, форм і засобів взаємодії з учнем у процесі самостійного, але контрольованого освоєння ним певного масиву знань.

6. *Опора на сучасні засоби передачі освітньої інформації*: провідною ланкою системи дистанційної освіти є комп'ютерні засоби [25].

Важлива відмінність дистанційного навчання від очного полягає в тому, що при дистанційному форматі навчання від слухача вимагається велика самостійність, відповідальність і організованість.

У процесі навчання в початковій школі гра, як провідний вид діяльності дошкільників, поступається місцем навчальній. Однак використання інтерактивних ігор в сучасному навчальному процесі допомагає активізувати діяльність дитини, розвиває пізнавальну діяльність, спостереження, увагу, пам'ять, мислення, підтримує

інтерес, розвиває творче навчання тощо.

Сучасний урок – багатогранне розуміння. Це логіка виклад і різноманітність дидактичного матеріалу, організація роботи учня і вчителя, а також постійний пошук форм і методів навчання з технічним оснащенням уроку [54, с. 64].

В умовах сьогодення пріоритетною метою освіти, стає оволодіння здобувачами освіти універсальних навчальних дій, формування таких якостей особистості, як здатність до самоосвіти, здібність використовувати свої знання і навички в нових, постійно змінних умовах, здібностей до різних способів комунікації.

Однак є ще одна дуже цікава форма навчання – інтерактивна. Для молодших школярів найбільш цікавою і продуктивною є інтерактивна ігрова активність [54, с. 104].

Інтерактивні ігри мають освітній потенціал, створюючи умови для того, щоб молодші школярі проявили освітню ініціативу і могли бути включеними в будь-який предмет шкільної програми. Особливості та впровадження інтерактивних ігор в тому, що навчальні матеріали орієнтовані на мобільне сприйняття інформації молодшими школярами. Діти постійно знаходяться в атмосфері навчального діалогу, взаємодії з освітнім середовищем, яке служить областю взаємного досвіду, що забезпечує взаєморозуміння, взаємодію.

При використанні форм інтерактивного навчання роль учителя якісно нова – не тільки як передавача знань, а як організатора, керівника й учасника освітнього процесу, коли практично всі учні залучені в навчальний процес. Крім того, в загальній грі діти спілкуються один із одним. Кожен робить свій індивідуальний внесок, відбувається обмін знаннями, ідеями і методами дій. Це відбувається в атмосфері доброї волі і взаємної підтримки, яка дозволяє молодшим школярам не тільки здобувати нові знання, а й розвивати комунікативні навички: здатність вислуховувати позиції інших,

зважувати думки і оцінювати.

Впровадження інтерактивної гри на практиці дозволяє більш ефективно використовувати сучасні освітні можливості, які спрямовані на створення комфортних умов для успішного розвитку і виховання молодших школярів, а вони повинні мати можливість легко навчатися. Цінність інтерактивної форми навчання полягає в тому, щоб забезпечити досягнення низки найбільш важливих освітніх цілей: стимулювання мотивації та інтересу до галузі вивчення предметів і загального освітнього плану; підвищення рівня активності і самостійності молодших школярів; розвиток навичок аналізу, критичного мислення, взаємодії (співробітництво, емпатія) і соціальних цінностей; саморозвиток і розвиток завдяки інтенсифікації розумової діяльності і спілкуванню з учителем та іншими учасниками освітнього процесу [48, с. 89].

Крім того, інтерактивна гра є одним із ефективних способів розвитку безлічі можливостей для дитячого організму, створює сприятливу атмосферу освітньої діяльності, сприяє розвитку інтересу до науки, збагачує емоційну активність, а використання мультимедійних технологій в інтерактивній грі допомагає вдосконалювати традиційні методи навчання, сприяючи досягненню конкретної мети і завдань конкретної навчальної або позанавчальної діяльності. У вчителя більше можливостей для індивідуальної роботи з учнями. Це особливо важливо для дітей, які не мають тривалого рівня уваги та пам'яті [49, с. 112].

Суттєво, що гра не повністю замінює традиційні форми і методи навчання, а раціонально доповнює їх, роблячи її більш ефективною для досягнення цілей конкретного уроку і всього навчального процесу. Водночас гра викликає у молодших школярів інтерес до навчальних занять, стимулює підвищення їхньої пізнавальної активності, що дозволяє вчитися й отримувати більше інформації, а

також сприяє набуттю природних навичок прийняття рішень у різних ситуаціях.

Не менш важливим є те, що така гра покращує відносини між її учасниками і вчителями, тому що взаємодія в грі забезпечує неформальне спілкування і дозволяє розкрити особисті якості, кращі сторони, підвищує самооцінку учасників гри, тому що завдяки словами у них є можливість перейти до конкретної справи і перевірити свої навички. Гра змінює підхід учасників до навколишньої дійсності, усуває страх перед невідомим.

Кожен урок із використанням інтерактивної гри викликає у молодших школярів емоційне зростання, а невдалий хід гри через брак знань спонукає деяких із них звертатися за допомогою до вчителя або здобувати знання в грі. З іншого боку, цей метод навчання також дуже привабливий для вчителів: він допомагає їм краще оцінювати навички і знання дітей, розуміти їх, спонукає їх шукати нові, нетрадиційні форми і методи навчання.

Це велика область проявів творчих здібностей для багатьох: вчителі, всі, хто хоче і знає, як працювати, можуть зрозуміти потреби сьогоднішніх дітей, їхні прагнення та інтереси. Здатність організувати урок, створити умови для зручності і зацікавленості всіх учнів, дозволяє вчителю ознайомитися з додатковими варіантами для розвитку навичок кожної дитини [1].

Зауважимо, у дистанційному навчанні виокремлюють дві основні технології подання навчального матеріалу (інформації): синхронну та асинхронну (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

**Технології, розповсюджені в
дистанційному форматі навчання**

	Синхронні	Асинхронні
Відео	Відеоконференції	Відеоматеріал, телепередача

Аудіо	Аудіоконференції	Аудіоматеріал, радіопрोगрама
Інформація (дані)	Комп'ютера відеоконференція, Інтернет чат	Web-сторінка, електронна пошта, компакт-диск з навчальним матеріалом, підручник, навчальний посібник

З метою забезпечення в закладі освіти дистанційного навчання молодших школярів учитель має можливість створювати власні комунікаційні онлайн сервіси, веб-ресурси або використовувати інші електронні освітні платформи на свій вибір.

Найголовнішим критерієм вибору інструментів, за допомогою яких організовується освітній процес під час дистанційного навчання, має бути відповідність поставленим методичним цілям, тобто те, наскільки створений або обраний онлайн сервіс чи ресурс уможливило досягнення позитивних результатів дистанційного навчання в закладах освіти. Важливим аспектом навчання в дистанційному форматі є необхідність реєстрації учнів на онлайн веб-ресурсі, адже потрібно пам'ятати про інформаційну безпеку.

1.3. Ефективні формати дистанційного навчання

Поширеними, ефективними онлайн сервісами та ресурсами для навчання у дистанційному форматі [9] є:

платформа Moodle (<https://moodle.org/>) – відкрита безкоштовна система із можливістю управління дистанційним навчанням. Дозволяє застосовувати широкий набір освітніх інструментів для взаємодії вчителя – учнів, а також адміністрації закладу освіти. Зокрема, надає можливість подавати сучасний навчальний матеріал, застосовуючи різні формати (текст, зображення, презентація, таблиці, веб-сторінка, відеоматеріал; урок як поєднання веб-сторінок із тестовими завданнями

та проведення навчального і контрольного тестування); здійснювати тестування та опитування молодших школярів із використанням кількох типів питань у завданнях (множинний вибір, на відповідність, правильно / неправильно, короткі відповіді, есе та ін.). Moodle виконує багато функцій, що полегшують обробку тестів. Редагування змісту курсу проводиться автором курсу в довільному порядку і може легко здійснюватися прямо в процесі навчання.

Платформа Google Classroom (<https://classroom.google.com>) – це сервіс, що об'єднує корисні сервіси Google, а саме: GoogleDocs, Gmail і GoogleDrive, які дозволяють організувати онлайн-навчання, використовуючи текстову, графічну та відео- інформацію. На цій платформі учитель має змогу: створити свій клас/курс; організувати запис учнів на курс; ділитися зі здобувачами необхідним навчальним матеріалом; запропонувати завдання для учнів; оцінювати завдання здобувачів і стежити за їх прогресом; організувати спілкування учнів. Основним елементом GoogleClassroom є групи.

За допомогою сервісу для спілкування Hangouts суб'єкти дистанційного навчання мають змогу вести онлайн-бесіди в режимі реального часу з мобільного пристрою або комп'ютера. Вчитель може додати різний матеріал: прикріпити файл (завантажити з комп'ютера), додати файл з Google Диска, опублікувати посилання на відео з Youtube, створювати завдання і групувати їх за темами. Молодші школярі можуть переглядати завдання, залишати свої коментарі і задавати питання вчителю.

Zoom (zoom.us/download) – сервіс для проведення онлайн-зустрічей, відеоконференції дистанційного навчання молодших школярів. Організувати зустріч може вчитель, створюючи відповідний обліковий запис. Програма відмінно підходить для індивідуальних і групових занять, де суб'єкти дистанційного навчання можуть заходити як з комп'ютера, так і з планшета або телефона. До відеоконференції може

підключитися будь-хто, маючи посилання, або ідентифікатор конференції. Захід можна запланувати заздалегідь, а також зробити повторюване посилання, тобто для постійного уроку в певний час можна зробити одне і те ж посилання для входу.

ClassDojo (<https://www.classdojo.com/uk-ua/signup/>) – це закрита освітня соціальна мережа, розроблена британськими вчителями та ІТ-технологами з метою оцінювання роботи класу в режимі реального часу. Принцип роботи простий і зручний: учитель реєструється на платформі, створює свій «Клас», додає учнів і розсилає їм посилання на «Клас». Для зручності вчителя- предметника це посилання можна скинути в Viber-групу, де з усіма учнями класу спілкується класний керівник. Комунікація вчителів і учнів буде відбуватися таким чином: учасники «Класу» будуть бачити публікації від учителя в хронологічному порядку. Це дещо схоже на звичну всім нам стрічку новин у соцмережах. Учитель зможе прикріпити до матеріалів і завдань PDF-файли, посилання на веб-ресурси. Учень може написати роботу і прикріпити файл або намалювати роботу, сфотографувати або зняти коротке відео. Учитель відразу може побачити, яке саме завдання виконав учень. Кожен учень отримує аватарку у вигляді монстрика, який збирає бали за кожне виконане завдання. Доцієї системи можна за запрошенням через посилання приєднати і батьків. Саме так батьки зможуть відстежити успішність дитини при дистанційному навчанні в динаміці. Classtime (<https://www.classtime.com/uk/>) – платформа для створення інтерактивних навчальних додатків, яка надає можливість проводити аналітику освітнього процесу, реалізуючи різноманітні стратегії індивідуального підходу у процесі дистанційного навчання.

Існує бібліотека ресурсів, а також можливість створювати запитання та завдання у вигляді тесту або вікторини, які перевіряють вміння вирішувати щось або фактичне знання школяра. Також є можливість створення інтерактивного матеріалу (можна

використовувати матеріали з бібліотеки), який допоможе здобувачеві початкової освіти досліджувати тему, вивчити новий матеріал, вчитися на своїх помилках. Наприклад, вікторина, істина / неправда, класифікація, сортування, виділення тексту, відкриті питання. Учні отримують доступ до цього навчального матеріалу і приступають до роботи; учитель у режимі реального часу відстежує прогрес навчання кожного учня, має можливість вибудовувати подальшу індивідуальну навчальну траєкторію для кожного учня або групи учнів.

Padlet.com – це віртуальна онлайн-дошка, на якій можна створювати міні-проекти в умовах дистанційного навчання. Це сервіс, який дає можливість кожному учневі вивісити свою роботу на дошку, а вчителю – прокоментувати й оцінити кожного. У середині сервісу Padlet є різні функції: прикріпити фото, аудіо та відео файли, текстову інформацію, розміщувати окремі дописи з текстовою інформацією, встановлювати посилання або переходити за ними, увімкнути режим коментування, додавати виконані учнівські роботи.

Крім цього, можливий пошук інформації в пошуковій системі Гугл, не виходячи з Padlet. Оскільки пошук відбувається миттєво і над темою уроку працюють учні, між якими розподілені функції з пошуку і відбору інформації, то створення та подання мультимедійних онлайн міні-проектів на уроці стає можливим. Кожен учень прикріплює свою інформацію на стіну, створюючи загальну презентацію. Учні користуються фото, відео файлами, завантаженими на свою стіну в Padlet, а однокласники на моніторі свого домашнього комп'ютера дивляться презентацію, неначе перебувають у класі. Варто зазначити, що значною перевагою для результатів навчання є робота зі звуком і можливість багаторазового перегляду матеріалу.

Однією з найдоступніших платформ для створення практичних вправ є LearningApps.org, а для надання формувального зворотного зв'язку існує спеціалізований сервіс <https://goformative.com/>. Це онлайн-

сервіс, який дає можливість вчителю створювати інтерактивні вправи. Цей ресурс зручний і простий у використанні. Навіть без реєстрації можна користуватися вже створеними іншими колегами вправами, оскільки вони знаходяться в загальному доступі. Вправи різних типів на різні теми можна використовувати у роботі з інтерактивною дошкою або ж як індивідуальні вправи для учнів. Молодшим школярам також подобається виконання додатків в якості домашнього завдання. Велика перевага цього сервісу в тому, що є функція створення віртуального класу, тобто можливість зареєструвати своїх учнів і взаємодіяти з ними в онлайн-режимі.

У контексті вищевикладеного узагальнюємо, що дистанційний формат навчання є комплекс програмно-методичних засобів навчання, заснованих на сучасних Інтернет-технологіях і методиках освіти на базі комп'ютерних навчальних програм і тестових систем. Дистанційні технології підвищують ефективність навчання, дозволяючи оперативно реагувати на зміни, що відбуваються в сучасній освіті, організувати навчання на основі системно-діяльнісного підходу.

Отже, сучасні комп'ютерні технології дають учителю, зокрема початкових класів, нові можливості, дозволяючи разом із молодшим школярем отримувати задоволення від захопливого процесу пізнання. Таке заняття викликає у молодших школярів емоційний підйом, інтелектуальну ініціативу, вони охоче працюють із комп'ютером. А коли внести в урок «родзинку-цікавинку», тобто активізувати молодших школярів до навчання, пробудити їхній пізнавальний інтерес – то і результат буде якіснішим.

РОЗДІЛ 2

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ НАВЧАННЯ

2.1. Стан сформованості пізнавальної активності молодших школярів у форматах «онлайн / офлайн»

Метою констатувального етапу експерименту було виявлення стану сформованості пізнавальної активності молодших школярів у форматах «онлайн / офлайн». Для цього в ході дослідження було використано спеціально підготовлені завдання, що розглядаються нами як важливий діагностувальний матеріал щодо з'ясування, передусім, психологічної підготовленості першокласників до навчання в школі. Результати досліджень представлено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Розподіл молодших школярів за характером порушень та рівнем психологічної підготовленості до школи

1.Характерні порушення психологічної підготовленості	Кількість дітей (у %) із виявленими порушеннями
Неспроможні мотивувати бажання	63,0
Відповідають на запитання скуто	71,0
Мають неадекватну поведінку	67,0
Мають труднощі у спілкуванні	74,0
Не вміють контролювати свої емоції	21,0
Рівень пізнавальної активності	
I рівень (творчий)	7,0
II рівень (конструктивно-виконавчий)	18,0
III рівень (репродуктивно-наслідувальний)	75,0

Таким чином, до I рівня психологічної підготовленості до навчання віднесено 7% молодших школярів, до II – 18%, до III – 75%. Діти II–III рівнів потребують консультації з психологами та спеціальної психологічної підготовки до занять, вчителі початкових класів – ефективних прийомів підтримки пізнавальної активності молодших школярів. Результати дослідження цих функцій подаємо у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Розподіл молодших школярів за характером порушень та рівнем розвитку навчально значущих функцій

1. Характерні порушення навчально значущих функцій		Кількість дітей (у %) із виявленими порушеннями
Фонематичні процеси сформовані		21,0
Фонематичні процеси несформовані		79,0
Мова і мовлення з порушеннями		83,0
Мова і мовлення без порушень		17,0
Координація в системі "око-рука" порушена		89,0
Координація в системі "око-рука" без порушень		11,0
Обсяг зорового сприймання	повний	13,0
	частковий	38,0
	незначний	47,0
II. Рівень пізнавальної активності		
I рівень (творчий)		8,0
II рівень (конструктивно-виконавчий)		18,0
III рівень (репродуктивно-наслідувальний)		74,0

Результати констатувального етапу дослідження пізнавальних

процесів молодших школярів дозволили встановити у кожного із них рівень сформованості розумових операцій, уявлень про навколишній світ, підтвердили недостатню спеціальну організацію освітнього процесу, засобів, методів навчання щодо врахування неоднорідності контингенту, психофізичних особливостей, здібностей кожного здобувача початкової освіти, що ілюстративно представлені нами в таблиці 2.3.

Отже, за результатами опрацювання розвитку пізнавальних процесів у молодших школярів, проілюстрованих нами у таблиці 2.3, констатовано кілька їх рівнів.

Таблиця 2.3.

**Розподіл молодших школярів за характером порушень та рівнем
пізнавального розвитку**

I. Показники пізнавального розвитку		Кількість дітей (у %)
Аналіз та синтез	Виконують самостійно	19,0
	З допомогою	13,0
	Не виконують	68,0
Порівняння	Виконують самостійно	15,0
	З допомогою та запитаннями	25,0
	Не виконують	60,0
Узагальнення	Виконують самостійно	14,0
	З допомогою	22,0
	Не виконують	64,0
Уявлення про предмети	Достатні	14,0
	Часткові	27,0
	Незначні	59,0

Концентрація уваги	Висока	14,0
	Незначна	32,0
	Низька	54,0
Пам'ять	Зорова	19,0
	Слухова	18,0
	Короткочасна	26,0
	Рухова	20,0
	Змістова	17,0
II. Рівні пізнавальної активності		
I рівень (творчий)		15,0
II рівень (конструктивно-виконавчий)		19,0
III рівень (репродуктивно-наслідувальний)		66,0

Наприклад, *концентрація уваги* вивчалась під час у виконання двох завдань:

- 1) серед трьох однакових за візерунком квадратів і одного квадрату, який має кілька відмінностей візерунка, знайти той, який відрізняється від інших;
- 2) розглянути пару малюнків, які містять 10 розбіжностей, щонайшвидше їх назвати.

Стимульний матеріал: 4 квадрати з візерунками, один з яких відрізняється від трьох інших; два малюнки із зображенням казкового героя, які містять 10 розбіжностей.

Критерії оцінювання: правильно знаходить розбіжності, відразу починає шукати і називати їх – високий рівень концентрації уваги; виконати завдання може лише частково, розбіжності називає неповно, потребує підказок дорослого – концентрація уваги незначна; правильно не виконує жодного завдання – концентрація уваги на низькому репродуктивно-наслідувальному рівні.

Пам'ять. Визначалися типи пам'яті, які домінували у першокласника: зорова, слухова, рухова, змістова, короткочасна.

Зорова пам'ять

1) Розглянути малюнок, на якому зображено 10 звірів у зоопарку. Перерахувати їх спільно з учителем. Через 10-15 секунд по пам'яті назвати якнайбільшу кількість назв звірів, які запам'яталися.

2) Впродовж 10 секунд роздивитись і назвати кольори 7-ми кіл (червоного, зеленого, жовтого, чорного, синього, білого, рожевого кольорів). Потім кола прибиралися, а дитина мала відтворити кольори, що демонструвалися.

За результатами констатувального експерименту до **I (творчого) рівня** віднесено 15% опитуваних, які мають власні усвідомлені судження, які висловлюються у формі поширених речень. Вони спроможні зробити узагальнення, вміють аналізувати і порівнювати предмети; мають високий рівень самостійності, високу концентрацію уваги, наполегливість у досягненні мети, пошуку оригінальних ідей; вони швидко навчаються; домінує змістова пам'ять поряд із розвиненими зоровою, слуховою, короткочасною та руховою, стійкий інтерес і прагнення до творчої пізнавальної діяльності, сформована здатність до відповідного аналізу нового матеріалу, встановлення структурно-функціональних, причинних, просторових зв'язків; творчого застосування знань у своїй практичній діяльності, порушуючи шаблони, звичні зв'язки між предметами та явищами.

Молодших школярів, яких віднесено до **II (конструктивно-виконавого) рівня**, – 19%. Вони мають добре розвинену пізнавальну сферу, недостатньо усвідомлюють завдання, потребують допомоги у вигляді зразка як орієнтиру, постійного стимулювання активності з боку експериментатора, і лише за таких умов вони можуть виконати завдання.

Такі молодші школярі демонструють переважно позитивні емоції у процесі пізнання, під час невдач реагують адекватно, намагаючись виправити помилку, однак можуть відволікатися і мають недостатній самоконтроль своєї діяльності. У цієї групи дітей найгірше розвинена змістова пам'ять, інші типи пам'яті (зорова, слухова) можуть домінувати. У цих школярів можна спостерігати прояви оригінальності у певних видах діяльності, що їм подобається. Отже, ця категорія молодших школярів потребує спеціальних методів, прийомів від учителя для виконання завдань інтелектуального аспекту.

III (репродуктивно-наслідувальний) рівень був виявлений у 66% молодших школярів, які загалом характеризуються пасивністю та байдужим ставленням до завдань, відсутністю інтересу до пізнавальної діяльності, недостатньою сформованістю пізнавальних умінь. Такі здобувачі надають перевагу іншим видам діяльності (ігровій, конструктивній, зображувальній та іншим), ніж пізнавальній. У навчанні вони несамостійні, виконують завдання лише із покроковою допомогою та контролем з боку вчителя; мають вузьке коло знань про навколишні предмети, природу, людей, себе; не можуть добирати матеріал для самостійної діяльності; відчують труднощі у встановленні зв'язків між предметами та явищами. Їхні судження поверхові, немає чітких уявлень про предмети, оскільки вони не навчені аналізувати, порівнювати, узагальнювати; мають надто повільний темп навчованості, бо легко відволікаються, важко концентрують увагу на конкретному завданні, не виявляють інтересу до виконання завдання; змістова пам'ять розвинена дуже слабо, хоча може домінувати зорова, рухова та слухова.

Для учнів з цим рівнем пізнавальної активності характерними є крайні пороги емоційності: вони або дуже замкнуті, неконтактні, неемоційні, або, навпаки, непосидючі, часто порушують загальну дисципліну, їм важко зосередитися на тому матеріалі, який вивчається

Здебільшого їм властива неадекватна поведінка, що виявляється у неслухняності по відношенню до дорослого та батьків, агресивності, негативізму. Можуть переважати негативні емоційні реакції: крик, плач, переляк. Причинами таких станів можуть бути психічні розлади. Ці діти потребують особливої уваги, спеціальної організації освітнього процесу з урахуванням збережених систем інтелектуального розвитку.

Результати констатувального етапу педагогічного експерименту дозволили визначити не тільки загальні тенденції розвитку молодших школярів, а й рівні їхнього індивідуального пізнавального розвитку (таблиця 2.4.).

Таблиця 2.4

**Розподіл молодших школярів за рівнями індивідуального
пізнавального розвитку
(за результатами констатувального експерименту)**

Показники	Кількість дітей у %, віднесених до таких рівнів:		
	I рівень, творчий	II рівень, конструктивно-виконавчий	III рівень, репродуктивно-наслідувальний
Психологічна підготовленість	6,0	19,0	75,0
Розвиток навчально значущих функцій	8,0	16,0	76,0
Формування пізнавальної активності	15,0	19,0	66,0

Отже, отримані нами результати виявили неоднорідність контингенту молодших школярів, що поєднують різні порушення рухової, пізнавальної, мовленнєвої сфер розвитку. Це спонукає нас розроблення й апробації методики формування пізнавальної активності

молодших школярів у дистанційному форматі навчання.

2.2. Обґрунтування й апробація методики формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання

Результати констатувального етапу нашого дослідження дозволили виявити характерні загальні особливості індивідуального розвитку молодших школярів і послугували підґрунтям розроблення методики формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання, що охоплює такі складові: розвиток сенсорної діяльності молодших школярів, поглиблення знань про навколишнє середовище, вдосконалення всіх пізнавальних процесів. Охарактеризуємо означені складові.

Розвиток сенсорної діяльності молодших школярів. Одним із важливих завдань є розвиток сенсорної діяльності молодших школярів, який цілеспрямовано формує вищі психічні функції – мислення, мовлення, пам'ять та ін. Тому роботу з молодшими школярами було спрямовано на вдосконалення кінестетичного, слухового, зорового сприймання, розвиток просторових та часових уявлень. Удосконалення сенсорної діяльності стає базою для подальшого формування чуттєвого пізнання (вміння бачити, чути, відчувати на дотик тощо). Розкриємо детальніше сутність цієї складової методики.

Розвиток зорового сприймання. Методика передбачала спеціальну роботу з покращення стану моторики очей. Вона здійснювалася під час виконання завдань на диференціацію предметів за зовнішніми ознаками: кольором, формою, розміром, кількістю, якістю, просторовим взаєморозташуванням тощо. Молодшого школяра навчали співвідносити предмети (букви, цифри, фігури, природничий матеріал) із зразками-еталонами. Тому під час усього навчального процесу

важливим завданням було формування в молодших школярів еталонних уявлень про форми, розміри, колір предметів тощо.

Розвиток фонематичних процесів є важливою умовою навчання молодших школярів грамоти. При цьому особлива увага в ході експериментального навчання зверталася на розвиток фонематичного сприймання, фонетичних уявлень, навичок слухового контролю. Під час розвитку фонематичного слуху здобувачі початкової освіти вправлялися, передусім, у розрізненні контрастних за звучанням слів (жук – риба, горіх – цукерка, лимон – яблуко), потім менш контрастних (коза – береза, коса – колеса, бочка – качка) і зрештою тих, які відрізняються за звучанням однією фонемою (мишка – миска, кит – кіт, дід – лід) тощо. Здійснювалася слухова диференціація дзвінких-глухих, твердих-м'яких, свистячих-шиплячих звуків. З цією метою використовувалися завдання такого типу: «Підніми руку, якщо почувеш потрібний звук», «Повтори склади», «Покажи малюнок, предмет, іграшку, в назві яких чуєш потрібний звук» та ін.

Молодші школярі позитивно сприймали також такі види завдань: визначити звук на фоні слова; означити місце звука в слові (на початку, в середині, в кінці); встановити в слові послідовність звуків; скласти слово із поданих складів; придумати слова на заданий звук та багато інших.

Для розвитку слухових уявлень та довірливої уваги застосовувалося прослуховування коротких за обсягом пісень, казок, віршів, оповідань. При цьому використовувалися музичні інструменти для відчуття ритму і довготи звуків, тембру, контрасту голосу. Ці засоби в системі розвивальних вправ були спрямовані на фонетичний та фонематичний розвиток молодших школярів.

Поглиблення знань про навколишнє середовище. Ця складова методика, зважаючи на рівень інтелектуального розвитку молодших школярів, окреслювала послідовну підтримку їхніх пізнавальних

інтересів і потреб, формування вміння спостерігати за навколишнім середовищем.

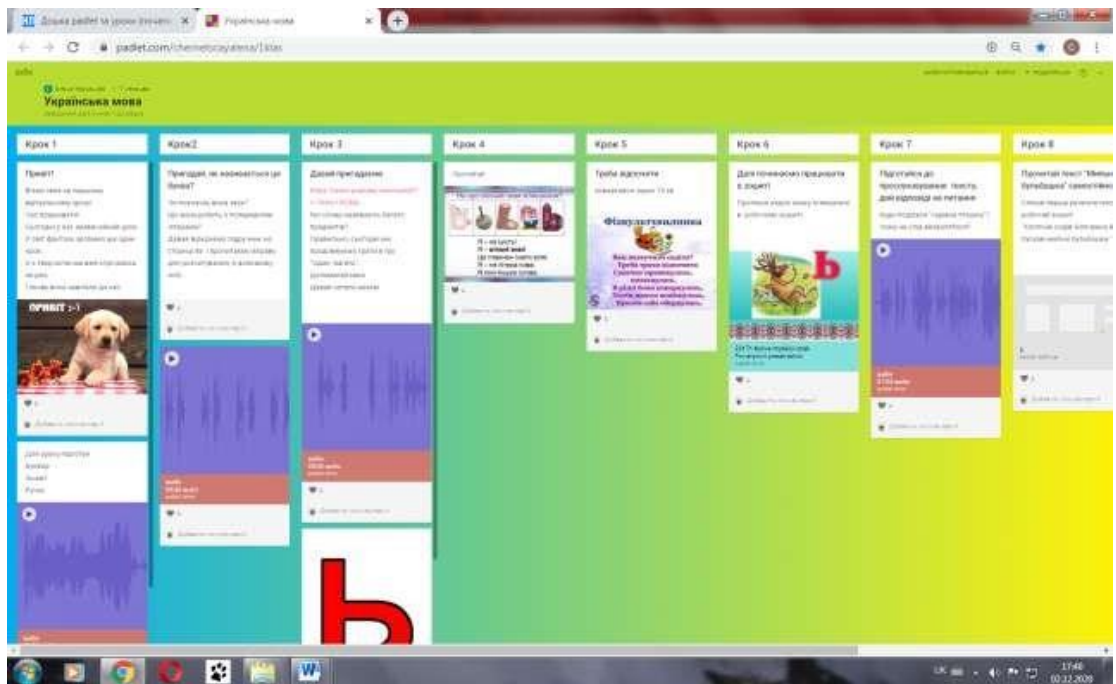

Рис. 2.1. Приклад завдань дистанційного формату

Робота включала систематичне збагачення знань, поглиблення уявлень про природні явища, рослинний і тваринний світ, працю людей, суспільні події тощо, розвиток уміння порівнювати, розпізнавати, узагальнювати, оцінювати. Для цього застосовувалися різноманітні засоби підтримки позитивного настрою та мотивації, наприклад:

- використання під час спостережень тих предметів і явищ, до яких молодший школяр виявляє найбільший інтерес;
- обговорення тієї чи іншої ситуації, яка привертає увагу дитини;
- закріплення активного та пасивного словника;
- активізація спроб узагальнення вивченого тощо.

Нами виявлено, що у значної частини молодших школярів недостатньо розвинені цілеспрямована увага, пам'ять, через що їхні знання про навколишню дійсність формувалися на основі яскравих чуттєвих уявлень за такою тематикою: «Моя родина»; «Предмети оточення» (одяг, посуд, меблі, транспорт, продукти, іграшки); «Колір

предметів»; «Форма та величина»; «Тваринний і рослинний світ»; «Пори року, місяці, дні тижня»; «Професії» тощо.

Під час формувального етапу педагогічного процесу молодших школярів навчали порівнювати спостережувані об'єкти за різними якостями та ознаками для закріплення причинно-наслідкових зв'язків між предметами та явищами навколишнього середовища.

До прикладу, дослідження процесу порівняння включало виконання таких завдань:

- знайти відмінні та спільні ознаки між об'єктами (*вороною та горобцем, ромашкою й трояндою*);
- порівняти за розміром, формою, кольором деталі конструктора;
- порівняти за функціональним призначенням голку та ножиці, стіл та ліжко.

Під час демонстрації малюнків та фігур конструктора увага молодших школярів зверталася на наявність відмінностей, не називаючи їх. Пропонувалося самостійно знайти їх і назвати. У разі невдачі надавалася допомога в знаходженні однієї або кількох розбіжностей та пропонувалося діяти далі за цим зразком.

Стимульний матеріал: малюнки (на одних – ворона та горобчик, на інших – ромашка та троянда); набір «Лего-конструктора», який містить деталі, що різняться однією або кількома ознаками (кольором, кольором і формою, розміром).

Критерії оцінювання: рівень виконання завдання: самостійно, з допомогою чи не виконала.

На заняттях молодші школярі вправлялися у словесному обґрунтуванні певних доступних закономірностей спостережуваних явищ, відповідаючи на запитання: Чому? У чому різниця? Навіщо? Що спільного? Чим відрізняються? тощо.

Таким чином, процес ознайомлення молодших школярів із навколишнім середовищем включав не лише розширення їхнього світогляду, але й розвиток мисленневих операцій, пізнавальної активності, збагачення пасивного і активного словникового запасу, сприяння поліпшенню психофізичного стану здобувачів початкової освіти.

Вдосконалення всіх пізнавальних процесів. Пізнавальна активність молодших школярів формувалася, передусім, у процесі ознайомлення з навколишнім середовищем. Саме у діяльності вдосконалюються всі пізнавальні процеси, відбувається інтелектуальний розвиток дитини. У ф о р м у в а н н і пізнавальної активності важливе значення належить предметним діям, в процесі здійснення яких увага молодшого школяра націлюється на істотні ознаки предметів.

Існує думка, що пізнавальний розвиток молодшого школяра значною мірою залежить від особливостей концентрації його уваги, сприймання та запам'ятовування отриманої інформації. З урахуванням цього для оптимізації процесу впливу на покращання концентрації уваги молодших школярів виклад програмного матеріалу здійснювався «завершеними порціями», включав ігрові моменти та різноманітні стимули (дидактичні ігри, змагальні умови виконання завдань та інші) для сприяння позитивній мотивації.

Під час дидактичних ігор діти систематизували й закріплювали свої знання про різні ознаки предметів, встановлювали взаємозв'язки між ними, просторові, часові та інші співвідношення, тим самим опановуючи загальні поняття, збагачуючи свій словниковий запас.

Для гри на уроці відводилося не більше 4–5 хвилин з тим, щоб вона не втомлювала молодшого школяра. Ігри використовувалися також і як засіб психологічної підготовки дітей до заняття, і як засіб відпочинку після напруженої праці. Таким чином, можемо стверджувати, що гра

сприяла доцільній організації навчально-пізнавальної активності молодших школярів.

Застосування дидактичних ігор візуалізувалося в дистанційному форматі достатньою кількістю доцільно дібраних малюнків, таблиць, карток, різних іграшок, предметів тощо. Ці матеріали мали привабливий вигляд щодо кольорової гамми, образності, чіткості, точної відповідності реальним об'єктам. При цьому створювалася атмосфера не лише зацікавленості, а й психічного стану задоволення, без напруженості для молодшого школяра.

2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження

За розробленою методикою було вивчено динаміку індивідуального розвитку молодших школярів на різних етапах експериментального дослідження, а також проведене повторне їхнє обстеження за апробованими на констатувальному етапі діагностувальними методиками.

Показником успішності у дистанційному форматі навчання за розробленою нами методикою було дослідження результативності психологічної підготовленості молодших школярів до навчання у дистанційному форматі, що представлено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Вплив дистанційного формату навчання на поліпшення психологічної підготовленості молодших школярів (ЕГ та КГ)

Характерні психологічні порушення	Кількість дітей (у %), у яких виявлено порушення на різних етапах дослідження					
	констатувальний		формувальний		підсумковий	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ

Не мотивують бажання	64,0	62,0	31,0	52,0	12,0	36,0
Відповідають на запитання скуто	72,0	70,0	38,0,0	61,0	16,0	43,0
Мають неадекватну поведінку	68,0	69,0	41,0	52,0	15,0	31,0
Мають труднощі у спілкуванні	74,0	73,0	37,0	63,0	17,0	46,0
Не вміють стримувати емоції	71,0	70,0	35,0	59,0	16,0	43,0
Рівні підготовленості						
I рівень (творчий)	6,0	7,0	23,0	12,0	41,0	21,0
II рівень (конструктивно-виконавчий)	19,0	19,0	41,0	27,0	33,0	36,0
III рівень (репродуктивно-наслідувальний)	75,0	74,0	36,0	61,0	16,0	43,0

Отримані результати засвідчують, що впродовж експериментального навчання в молодших школярів поступово підвищувався інтерес до навчання: в ЕГ мотивація підвищилась у 33% (У КГ відповідно – у 10%) молодших школярів.

Під час бесід зі здобувачами початкової освіти всі опитувані відповідали, що хочуть бути учнями, більшість мотивувала своє бажання тим, що «цікаво вчитися» (Олеся П.), «Подобається вивчати окремі предмети» (Микола Д.), «Щоб після завершення школи продовжити навчання і знайти цікаву роботу» (Олесь К.). На 56% зменшилась кількість молодших школярів, які відповідали на запитання скуто (в КГ – на 27%); на 53% – кількість дітей, які мали прояви

неадекватної поведінки (в КГ – на 38%); на 57% – зменшилася кількість тих молодших школярів ЕГ, хто мав труднощі у спілкуванні (в КГ – на 27%); на 55% – тих, хто не міг стримувати своїх емоцій (у КГ – на 27%). До I рівня психологічної підготовленості до навчання в кінцевому результаті було віднесено 41% молодших школярів, до II – 33%, до III – 16%. У контрольній групі – відповідно 21%; 36%; 43%.

Одним із важливих показників підготовленості здобувача початкової освіти до навчання є рівень сформованості у нього *навчально значущих функцій* (фонематичних процесів, мовлення, координації в системі «око-рука», зорового сприймання) як основи для опанування знань і умінь з основ наук та невіддільної частини інтелектуального розвитку молодших школярів. Результати досліджень представлено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

**Вплив дистанційного формату навчання на покращення
навчально значущих функцій молодших школярів
(ЕГ та КГ)**

I. Характерні порушення навчально значущих функцій	Кількість дітей (у %), у яких виявлено порушення					
	констатувальний		формувальний		підсумковий	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Порушення фонематичних процесів	78,0	73,0	31,0	48,0	11,0	36,0
Мова і мовлення з порушеннями	82,0	82,0	32,0	67,0	10,0	44,0
Порушення	79,0	77,0	32,0	69,0	9,0	47,0

координації в системі "око-рука"						
Розлади зорового сприймання	87,0	85,0	31,0	62,0	10,0	46,0
II. Рівні сформованості функцій						
I рівень (творчий)	8,0	9,0	32,0	16,0	51,0	19,0
II рівень (конструктивно-виконавчий)	13,0	13,0	37,0	22,0	39,0	33,0
III рівень (репродуктивно-наслідувальний)	79,0	78,0	31,0	62,0	10,0	48,0

Як видно з таблиці 2.6, у ЕГ до I рівня віднесено 32% молодших школярів; до II – 37%; до III – 31%. У контрольній групі – відповідно 16%; 22%; 62%. Кількість молодших школярів, віднесених до I рівня, становила 51%, (в КГ к – 19%), II – 39% (в КГ – 33%), III – 10% (в КГ – 48%). У значної кількості молодших школярів (67%) суттєво покращився розвиток фонематичних уявлень, у 72% – мовлення, у 70% – координація в системі «око-рука»; у 77% – обсяг зорового сприймання. Зупинимось конкретніше на кожному з показників.

Кількість молодших школярів ЕГ, що підтвердили сформованість фонематичних процесів, становила 89% (в КГ – 64%). Однак 11% молодших школярів експериментальної групи і 64% контрольної все ще мали труднощі у розрізненні близьких за звучанням звуків, наприклад, свистячих і шиплячих, твердих і м'яких, дзвінких і глухих приголосних.

Аналіз мовлення дітей експериментальної групи підтверджує можливість позитивної динаміки їх розвитку. Кількість молодших школярів, які страждають різними порушеннями усного і писемного мовлення, зменшилась на 72% (в контрольній групі – відповідно на 15% і 38%). Позитивним змінам сприяло застосування комплексної

логопедичної допомоги в усуненні вад звуковимови та мовленнєвого недорозвитку, підтримка пізнавальної активності молодших школярів експериментальної групи, залучення батьків до роботи.

Аналіз результатів дистанційного навчання засвідчив, що у 70% обстежених молодших школярів ЕГ (у КГ – 32%) підвищилася координованість рухів руки та ока під час роботи з предметом, що в зрештою сприяло опануванню графічних і практичних навичок. Однак, у 9% молодших школярів експериментальної групи і 47% молодших школярів контрольної групи у цьому плані ще залишилися великі проблеми. Таким молодшим школярам важко стежити по рядку під час читання тексту, за переміщуваними предметами, рухами власної руки під час письма та малювання.

Обсяг зорового сприймання покращився у 77% молодших школярів ЕГ (у КГ відповідно – у 39%). Такі результати вважаємо результатом сформованої цілеспрямованої рухової функції очей, розвитку вміння фіксувати погляд на предметі.

Отже, внаслідок спеціальної роботи в ЕГ до I рівня розвитку навчально важливих функцій в результаті експериментального навчання було віднесено 51% молодших школярів, до II – 39%, до III – 10% молодших школярів (в контрольній групі відповідно – 19%, 33%, 48%).

Важливим завданням експериментального навчання було простежити динаміку пізнавального розвитку кожного молодшого школяра. Результати формувального експерименту засвідчили загалом позитивну динаміку сформованості мисленнєвих операцій, знань та уявлень про навколишній світ у кожного здобувача початкової освіти під впливом розробленої методики (табл. 2.7).

Проаналізуємо наведені в таблиці 2.7 результати експериментального навчання. Про ефективність оволодіння молодшими школярами синтезом та аналізом (складання цілого з частин, визначення складу того чи іншого цілого), свідчать такі дані:

Таблиця 2.7

Вплив дистанційного навчання на поліпшення пізнавального розвитку молодших школярів

І. Показники пізнавального розвитку молодших школярів			Кількість дітей (у%), у яких виявлено показники пізнавального розвитку					
			констатувальний		формувальний		підсумковий	
			ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Аналіз та синтез	Здійснюють	14,0	15,0	31,0	23,0	48,0	23,0	
	З допомогою	19,0	20,0	40,0	32,0	47,0	43,0	
	Не здійснюють	67,0	65,0	29,0	45,0	5,0	34,0	
Порівняння	Самостійне	15,0	16,0	32,0	36,0	49,0	22,0	
	З допомогою	25,0	25,0	39,0	22,0	45,0	47,0	
	Не здійснюють	60,0	59,0	29,0	42,0	6,0	31,0	
Узагальнення	Самостійне	13,0	14,0	34,0	21,0	49,0	25,0	
	За допомогою	23,0	24,0	38,0	36,0	46,0	48,0	
	Не здійснюють	64,0	62,0	28,0	43,0	5,0	27,0	
Уявлення про предмети, явища	Достатні	14,0	14,0	32,0	18,0	48,0	26,0	
	Часткові	27,0	26,0	39,0	36,0	46,0	49,0	
	Незначні	59,0	60,0	29,0	46,0	6,0	35,0	
Концентрація уваги	Висока	14,0	15,0	35,0	17,0	41,0	25,0	
	Незначна	32,0	32,0	36,0	39,0	50,0	48,0	
	Низька	54,0	53,0	29,0	44,0	9,0	27,0	

Пам'ять	Зорова	19,0	19,0	33,0	19,0	54,0	28,0
	Слухова	18,0	20,0	32,0	18,0	56,0	26,0
	Короткочас на	26,0	27,0	39,0	18,0	49,0	38,0
	Моторна	19,0	19,0	31,0	17,0	53,0	39,0
	Змістова	15,0	16,0	32,0	19,0	46,0	29,0
II. Рівні пізнавальної активності молодших школярів							
I рівень (творчий)		15,0	16,0	32,0	19,0	48,0	25,0
II рівень (конструктивно-виконавчий)		19,0	19,0	39,0	40,0	46,0	48,0
III рівень (репродуктивно-наслідувальний)		66,0	65,0	29,0	41,0	6,0	27,0

48% дітей ЕГ (у КГ – 23%) виконали завдання правильно; 47% молодших школярів ЕГ (у КГ – 43%) – мали певні труднощі (неправильно визначали пори року на малюнках, не відгадували загадок навіть за допомогою вчителя, помилялися при розпізнаванні рослин за істотною ознакою (листя, плодами); 5% (у КГ – 34%) – припустилися серйозних помилок або зовсім не виконали завдань.

Щодо завдання на порівняння, то в ЕГ його успішно виконало 49% молодших школярів (у КГ відповідно – 22%). 45% молодших школярів ЕГ (у КГ – 47%) порівнювали предмети за допомогою вчителя, однак у 6% (у КГ – 31%) залишалися труднощі у визначенні ознак (неправильно називали відмінні ознаки).

У результаті вивчення такої розумової операції як узагальнення, ми отримали наступні дані: самостійно завершують перелік назв предметів і узагальнюють їх спільною назвою – 49% молодших школярів (в контрольній групі – 25%); 46% (в контрольній групі – 48%) дітей виконали завдання за аналогією після того, як експериментатор демонстрував спосіб виконання, підказуючи дитині хід його виконання. Допускали значні помилки навіть з наданою допомогою – 5% (в

контрольній групі – 27%) дітей (плутали фрукти і овочі, диких і домашніх тварин, посуд і меблі тощо).

Результати формування у молодших школярів уявлень про предмети засвідчують наступне: у 48% (в контрольній групі – 26%) молодших школярів вони стали чіткішими, з адекватним поясненням, визначаються у вигляді фраз; 46% (в контрольній групі – 49%) спроможні виконати завдання лише за допомоги вчителя. Дітей, у яких зовсім були відсутні уявлення, після дистанційного навчання не виявлено, в той час як на початковому етапі їх було 6% (в контрольній групі – 35%).

При визначенні рівня концентрації уваги на виконанні завдання було виявлено, що 41% (в контрольній групі – 25%) молодших школярів самостійно концентрували увагу, 50% (в контрольній групі – 48%) виконали завдання частково з допомогою. Труднощі спостерігалися у 9% (в контрольній групі – 27%) молодших школярів (не знаходили розбіжності на малюнках, відмінностей у візерунках).

Добре розвинену зорову пам'ять мали 54% (в контрольній групі – 28%) піддослідних, слухову – 56% (в контрольній групі – 36%), короткочасну – 49% (в контрольній групі – 38%), рухову – 53% (в контрольній групі – 39%), змістову – 46% (в контрольній групі – 29%). Ці результати свідчать про позитивну динаміку розвитку молодших школярів, однак насторожує те, що змістова пам'ять домінує у меншій половині молодших школярів.

Підсумовуючи отримані результати, відзначимо, що під впливом дистанційного навчання за розробленою методикою на підсумковому етапі до I (творчого) рівня сформованості пізнавальної активності віднесено 48% молодших школярів (в КГ – 25%), до II (конструктивно-виконавчого) – 46% (в КГ – 48%), до III (репродуктивно-наслідувального) – 6% (в КГ – 27%) (табл.2.8).

Таблиця 2.8.

**Розподіл молодших школярів за рівнем сформованості
пізнавальної активності на констатувальному (КЕ) і
формуальному (ФЕ) етапах експерименту (у %)**

Групи	Рівні пізнавальної активності молодших школярів					
	I творчий		II конструктивно- виконавчий		III репродуктивно- наслідувальний	
	КЕ	ФЕ	КЕ	ФЕ	КЕ	ФЕ
ЕГ	15	48	19	46	66	6
КГ	16	25	19	48	65	27

Таким чином, простежується позитивна динаміка розвитку всіх пізнавальних процесів у молодших школярів експериментальної групи, які навчалися у базовому загальноосвітньому закладі за розробленою нами методикою, що підтверджує ефективність заходів щодо виконання мети і завдань дослідження.

Порівняння даних, отриманих у процесі констатувального та формуального етапів експерименту, підтвердили ефективність формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання. На кінець формуального експерименту учні експериментальної групи отримали значно вищі показники, ніж показники констатувального зрізу. Кількісні результати формуального експерименту та їх якісний аналіз свідчать про позитивний вплив розробленої методики на формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання

Отже, мета дослідження досягнута, завдання дослідження – реалізовано.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційному дослідженні запропоновано теоретичне узагальнення і нове розв'язання проблеми формування пізнавальної активності молодших школярів із застосуванням дистанційного формату навчання, що дало підстави для таких висновків:

1. Здійснено теоретичний аналіз проблеми формування пізнавальної активності молодших школярів як наукової проблеми; уточнено зміст ключових понять дослідження. Виявлено, що більшість дослідників поняття «пізнавальна активність» пов'язують із розглядом діяльності, в якій, пізнаючи навколишній світ, здобувач початкової школи як активний суб'єкт прагне засвідчити свою самостійність, індивідуальність, спрямувати енергію, волю, дії на досягнення позитивного результату.

У психолого-педагогічних дослідженнях дефінітивний аналіз пізнавальної активності молодших школярів ґрунтується на розумінні таких понять, як «активність», «психічна активність», «розумова активність», «інтелектуальна активність». Активність визначається науковцями як посилена діяльність; діяльнісний, енергійний стан особистості.

2. Розкрито сутність і специфіку формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання, ефективні формати дистанційного навчання. Під пізнавальною активністю молодших школярів розуміється така якість особистості, яка формується і розвивається на основі пізнавальної потреби у різних видах діяльності, забезпечує формування цілісного уявлення про оточуючий світ, характеризується наявною пізнавальною орієнтацією, ініціативою, самостійністю молодшого школяра, інтересом та оригінальністю.

Найбільш загальними показниками пізнавальної активності дитини є:

- 1) зосередженість, концентрація уваги на даній діяльності;
- 2) ініціативність, прагнення дізнатися більше, взяти участь у дискусії;
- 3) позитивні емоційні переживання у процесі подолання труднощів у діяльності;
- 4) емоційні прояви (зацікавлені міміка і жести).

Пізнавальна активність дітей визначається як споріднена з допитливістю, в якій також відбивається потреба у нових знаннях та їх цілеспрямований пошук. Пізнавальна активність – це діяльний стан особистості, яка характеризується прагненням до навчання, розумової напруги і прояву вольових зусиль в процесі оволодіння знаннями.

Виявлено, що дистанційний формат навчання є комплексом програмно-методичних засобів навчання, заснованих на сучасних Інтернет-технологіях і методиках освіти на базі комп'ютерних навчальних програм і тестових систем. Дистанційні технології підвищують ефективність навчання, дозволяючи оперативно реагувати на зміни, що відбуваються в сучасній освіті, організувати навчання на основі системно-діяльнісного підходу. Сучасні комп'ютерні технології дають учителю, зокрема початкових класів, нові можливості, дозволяючи разом із молодшим школярем отримувати задоволення від захопливого процесу пізнання. Таке заняття викликає у молодших школярів емоційний підйом, інтелектуальну ініціативу, вони охоче працюють із комп'ютером. А коли внести в урок «родзинку-цікавинку», тобто активізувати молодших школярів до навчання, пробудити їхній пізнавальний інтерес – то і результат буде якіснішим.

3. Виявлено стан сформованості пізнавальної активності молодших школярів у форматах «онлайн / офлайн» на констатувальному етапі педагогічного експерименту. Для цього в ході дослідження було використано спеціально підготовлені завдання, що розглядаються нами як важливий діагностувальний матеріал щодо з'ясування, передусім, психологічної підготовленості першокласників до навчання в школі.

Результати констатувального етапу дослідження пізнавальних процесів молодших школярів дозволили встановити у кожного із них рівень сформованості розумових операцій, уявлень про навколишній світ, підтвердили недостатню спеціальну організацію освітнього процесу, засобів, методів навчання щодо врахування неоднорідності контингенту, психофізичних особливостей, здібностей кожного здобувача початкової освіти. Результати констатувального етапу нашого дослідження дозволили виявити характерні загальні особливості індивідуального розвитку молодших школярів і послугували підґрунтям розроблення методики формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання.

4. Обґрунтовано й апробовано методику формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання, що охоплює такі складові: розвиток сенсорної діяльності молодших школярів, поглиблення знань про навколишнє середовище, вдосконалення всіх пізнавальних процесів.

Дослідницько-експериментальна робота проходила на базі перших класів Милянєвичівської філії опорного закладу «Луківський ліцей № 4».

Ми виходили з того, що одним із важливих завдань є розвиток сенсорної діяльності молодших школярів, який цілеспрямовано формує вищі психічні функції – мислення, мовлення, пам'ять та ін. Тому роботу з молодшими школярами було спрямовано на вдосконалення кінестетичного, слухового, зорового сприймання, розвиток просторових та часових уявлень. Удосконалення сенсорної діяльності стало базою для подальшого формування чуттєвого пізнання (вміння бачити, чути, відчувати на дотик тощо) першокласників.

Така складова методика як поглиблення знань про навколишнє середовище, зважаючи на рівень інтелектуального розвитку молодших школярів, окреслювала послідовну підтримку їхніх пізнавальних інтересів і потреб, формування вміння спостерігати за навколишнім середовищем.

При виокремленні третьої складової методики - вдосконалення всіх пізнавальних процесів – керувалися тим, що пізнавальна активність молодших школярів формувалася, передусім, у процесі ознайомлення з навколишнім середовищем. Саме у діяльності вдосконалюються всі пізнавальні процеси, відбувається інтелектуальний розвиток дитини. У формуванні пізнавальної активності важливе значення належить предметним діям, в процесі здійснення яких увага молодшого школяра націлюється на істотні ознаки предметів.

Під впливом дистанційного навчання за розробленою методикою на підсумковому етапі до I (творчого) рівня сформованості пізнавальної активності віднесено 48% молодших школярів (в КГ – 25%), до II (конструктивно-виконавчого) – 46% (в КГ – 48%), до III (репродуктивно-наслідувального) – 6% (в КГ – 27%). Кількісні результати формувального експерименту та їх якісний аналіз свідчать про позитивний вплив розробленої методики на формування пізнавальної активності молодших школярів у дистанційному форматі навчання.

Отже, мета дослідження досягнута, завдання дослідження – реалізовано.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексієнко С. Інноваційні технології навчання як засіб розвитку творчої активності учнів. Шкільний світ. 2010. № 10. 25 с.
2. Антонова І. П. Індивідуальні особливості в мислительних процесах. Почат. школа. 2005. № 3. С. 49–52.
3. Баюрко Н. В. Формування пізнавального інтересу молодших школярів до природи як психолого-педагогічна проблема. Materials of the XIV International scientific and practical Conference Proceedings of academic science. 2018, August 30 – September 7, 2018: Sheffield. Science and education LTD. P. 40-42.
4. Великий термінологічний словник сучасної української мови. К.: ВТФ "Перун", 2003. С. 228.
5. Вікторенко І. Формування пізнавальної активності молодших школярів у процесі організації їхнього спілкування з батьками: дис... на здобуття наук. ступеня кандидата педагогічних наук: 13.00.09. Слов'янськ, 2002. 180 с.
6. Гомоляко Д.О. Умови оптимізації пізнавальної активності дітей 6 (7) років засобами пошуково-дослідницької діяльності. Ніжин, 2019. 103 с.
7. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-n>
8. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. К.: Академвидав, 2004. 352 с.
9. Добровольський В. В., Костенко О.К. Використання мультимедійних і дистанційних технологій у професійній діяльності педагога-новатора. Завуч.Усе для роботи. 2017. № 4. С. 13-15.
10. Довгаль О. Г. Розвиток пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку в різних видах діяльності. Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2019. С. 58-64.

11. Дуднік Ю. С., Дудник Ю. С., Левчук Н. В. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. Проблеми педагогіки і психології. 2018. № 4. С.27-35.
12. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н. П. Наволокова. Х.: Вид. група «Основа», 2009. 176 с.
13. Кобаль В. І. Методика розвитку пізнавальних інтересів учнів: Монографія. Мукачево, 2014. 229 с.
14. Короденко М. Нова школа – нові підходи. Освіта України. 2017. № 43. С. 3-5.
15. Курило В. С. Створення успішного освітнього середовища для гармонійного розвитку молодшого школяра. Початкова школа. 2019. № 2. С. 1-3.
16. Ладивір С. Пізнавальний розвиток: пошук ефективних шляхів. Початкова школа. 2002. № 10. С. 4-7.
17. Ладивір С. О. Психолого-педагогічні умови розвитку інтелектуального потенціалу дитини. Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. / за заг. ред. С. Д. Максименка, С. О. Ладивір; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2006. Т. 4, вип. 3. С. 66–70.
18. Литвиненко І. Багатоканальна діяльність – засіб розвитку пізнавальної активності. Початкова школа. 2002. № 4. С. 22.
19. Лозова В.І. Позанавчальна пізнавальна діяльність та її вплив на формування особистості школяра. Управління школою. 2003. № 10 (22). С.16 – 22.
20. Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації. Київ: Травень, 2020. 71 с.
21. Лупаренко С. Є. Специфіка розвитку пізнавальної активності учнів молодшого шкільного віку. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальній школі. 2009. С. 284.
22. Мельничук С. Г. Педагогіка: теорія виховання: навч. посіб.

для студ. ВНЗ. К.: Слово, 2012. 288 с.

23. Методи формування пізнавальних інтересів. URL: https://pidru4niki.com/1550062334988/pedagogika/metodi_stimulyuvannya_navchalnoyi_diyalnosti_uchniv (дата звернення: 15.05. 2024).

24. Митник О. Пізнавальні завдання для розвитку здібностей особистості. Початкова школа. 2001. № 6. С. 14-16.

25. Муковіз О.П. Основи дистанційного навчання у початковій освіті: навчально-методичний посібник. Умань: Візаві, 2018. 128 с.

26. Мухацька Б. Стимулювання пізнавальної активності дітей у дитячому садку. Краків: WN AP, 2000. 318 с.

27. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи (зі змінами). Тернопіль: Мандрівець, 2015. 256 с.

28. Назарець Л. М. Формування пізнавального інтересу учнів. Обдарована дитина: науково-практичний освітньо-популярний журнал для педагогів, батьків та дітей. 2009. №4. С.61-65.

29. Ніколенко Л. Т. Розвиток пізнавальної активності і самостійності учнів. Початкова школа. 2001. № 8. С.28.

30. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. Kyiv: Litera LTD, 2018. 160 с.

31. Ноздрова О. П. Дидактична гра як засіб стимулювання пізнавальної активності учнів 6–7-річного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.09. «Теорія навчання». Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Харків, 2008. 22 с.

32. Оніщенко І. В. Нова українська школа – новий зміст освіти. Початкове навчання та виховання. 2018. № 22. С. 15-19.

33. Паламарчук В. Ф. Педагогічні технології навчання в умовах нової української школи: вектор розвитку. Український педагогічний журнал. 2018. № 3. С. 49-52.

34. Педагогічна майстерність учителя: навч. посіб. / за ред. В. М. Гриньової, С. Т. Золотухіної]. Вид. 2-е, випр. і допов. Харків: ОВС, 2006. 221 с.
35. Пашнев Б. Вивчення пізнавальної діяльності учнів: опитувальник. Психолог. 2006. №5 (лютий). С. 18-22.
36. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України Ярмаченка М. Д. К.: Педагогічна думка, 2001. 514 с.
37. Підласий І. П. Педагогіка початкової школи. URL: <http://ibib.ltd.ua/neravnomernost-razvitiya-26112.html>.
38. Пізнавальний інтерес учнів та його формування. URL: <http://www.novapedahohika.com/noloms-1098-3.html>
39. Пізнавальний інтерес. Педагогіка. Початкова школа. URL: <http://www.molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/4/64.pdf> (дата звернення: 13.12. 2023).
40. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О. М. Степанов. К.: «Академвидав», 2006. 424 с.
41. Савлучинська Л. Г., Філь І.В. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. «Наука і освіта». № 6. 2013. С. 153-155.
42. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підруч. Київ: Грамота, 2012. 504 с.
43. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: посіб. Для вчителів та методистів почат. навч. 2-ге вид., допов., переробл. Київ: Вид-во Богданова, 2009. 226 с.
44. Сапунова Л. А. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів у навчальному процесі. Таврійський вісник освіти. 2013. №. 1. С. 205-210.
45. Сачава К. Д. Взаємозв'язок навчальної працелюбності та пізнавальної активності особистості. Педагогіка. 2012. № 3.
46. Семенова А. В. Словник-довідник з професійної педагогіки. Одеса : Пальміра, 2006. 364 с.

47. Сесик О. О. Педагогіка партнерства – ключовий компонент формули «нової школи». Виховна робота в школі. 2017. № 3. С. 2-4.
48. Скрипченко О. В. Вікова і педагогічна психологія: Навч. посіб. К.: Каравела, 2008. 400 с.
49. Скрипченко О.В. Психолого-педагогічні основи навчання: Навчальний посібник для викладачів психології і педагогіки, аспірантів, студентів педагогічних та курсантів військових навчальних закладів / О.В. Скрипченко, О.С. Падалка, Л.О. Скрипченко. К: Український Центр духовної культури, 2008. 420 с.
50. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / укладач О. Є. Антонова. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2011. 104 с.
51. Словник іншомовних слів. К.: Наукова думка. 2000. 350с.
52. Смольникова Г. Нові відкриття щодня: організація пізнавальної діяльності дітей. Початкове навчання. 2013. №3. С.6-11.
53. Стадник Г. А. Психологічні особливості етапу розвитку пізнавальної активності в молодшому шкільному віці. Особистість і трансформаційні процеси у суспільстві. Психолого-педагогічні проблеми сучасної освіти: зб. наук. пр. Х., 2009. Ч. 3. С. 149–151.
54. Терлецька Л. Г. Психологія дитинства: навч. посіб. К.: Главник, 2016. 144 с.
55. Ткачук Т. А. Спілкування з дорослим як детермінанта розвитку пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку. Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2014. Т. 6, вип. 5. С. 355–359.
56. Топчій І. В. Використання технології BYOD на уроках. 2018. № 3. С. 3-5.
57. Трухін І. О. Основи шкільного виховання: навч. посіб. К.: Центр навч.літ., 2004. 368 с.

58. Шевцова О. А. Організація пізнавальної діяльності в школі. Х.: Вид. група «Основа», 2018. 300 с.

59. Щербакова К. Розвивати пізнавальну активність дитини. Національне виховання. 2000. № 11. С. 8–9.

60. Юрченко А. О. Навчання в радість: способи мотивування молодших школярів до навчання у школі. Учитель початкової школи. 2019. № 9. С. 23-27.

Додаток А

Протокол № 1

Результати констатувального обстеження молодших школярів

(П.І.Б.)

Особистісна і соціально-психологічна
підготовленість першокласника до навчання.

Бажання бути учнем чи ні	Так	
	Ні	
Мотивація бажання чи небажання	Так	
	Ні	
Відповідає на запитання	Вільно	
	Скуто	
Пове дінка	Адекватна	
	Неадекватна	
Уміння спілкуватися	Так	
	Ні	
Емоції дитини	Спокійна	
	, врівнова жена	
	Хвилюється	
	Емоційна	
	Сором'язлива	
	Незалежна від впливу	
	Вразлива	
Примітка		
Рівень		

Протокол № 2

Результати констатувального обстеження молодших школярів

(П.І.Б.)

Стан сформованості навчально значущих функцій

Стан фонематичних процесів	Достатньо сформовані	
	Не достатньо сформовані	
	Не сформовані	
Стан зв'язного мовлення	Розгорнуте	
	Повне	
	Неповне	
Стан координації в системі око-рука	Точність	
	Плавність	
	Кількість зіскакувань руки з лінії	
Обсяг зорового сприймання	Повний	
	Частковий	
	Незначний	
Уміння спілкуватися	Так	
	Ні	
Рівень		

Протокол № 3

Результати констатувального обстеження молодших школярів

_____ (П.І.Б.)

Пізнавальний розвиток здобувача

Аналіз та синтез	Виконують самостійно	
	З допомогою	
	Не виконують	
Порівняння	Виконують самостійно	
	З допомогою	
	Не виконують	
Узагальнення	Виконують самостійно	
	З допомогою	
	Не виконують	
Уявлення про предмети	Достатні	
	Часткові	
	Незначні	
Концентрація уваги	Висока	
	Незначна	
	Низька	
Пам'ять	Зорова	
	Слухова	
	Рухова	
	Короткочасна	
	Змістова	
Рівень		

Додаток Б

**Пізнавальна активність у контексті психологічного
знання**

Пізнавальна активність

- Під **пізнавальною активністю** психологи розуміють самостійну, ініціативну діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв'язати завдання, що постають перед нею в конкретних життєвих ситуаціях.
- **Пізнавальна активність не є вродженою.** Вона формується протягом усього свідомого життя людини. Соціальне середовище – умова, від якої залежить, чи перейде ця потенційна можливість у реальну дійсність.
- **Пізнавальна активність є основою пізнавальної діяльності,** від неї залежить рівень розвитку пізнавальної діяльності як умови успішного навчання у школі.

